

LOVÁSZ ANDREA

Ókori és középkori irodalom az erőszak tükrében

Iliász és Roland-ének

kertje

A háború nem okvetlen lételeme, mégis állandó része az emberiség történelmének. Nehéz lenne azonban megmondani az első háború pontos időpontját s keletkezésének okát. Az emberek valószínűleg mindig harcoltak egymással. A hatalmi vágy, az uralkodási hajlam vagy a leigázás öröme és a túlélési ösztön mind-mind szerepet játszottak ebben.

A tudományok

A háború alappillére az erőszak, azaz olyan vaktában elkövetett vagy előre eltervezett cselekmény, amely más élőlénynek fájdalmat, sérülést, szenvedést okoz, illetve más embereket valamire fizikai erővel vagy hatalmi nyomással kényszerít. De erőszak nem csak háborúban van jelen. Testi sértés, rongálás, kínzás vagy molesztálás – ugyanúgy erőszak szülte cselekvések. A vadászat után, amely a táplálékszerzés elkerülhetetlen és legfőbb módja volt, a háborúban, harcokban elkövetett erőszakos cselekmények az olyan legrégebbi tettei az embernek, amelyeket erőszak szült. S az ember, miután megtanult rajzolni, mesélni, megtanult írni, előszeretettel mondta el, vagy jegyezte le harcokkal teli történeteit hol száraz adatokkal, hol kiszínezve őket a nagyobb hatás kedvéért. A vadászat képi ábrázolása az ember legrégebbi művészi alkotásai közé tartozik. A háborúk leírása pedig az emberiség első irodalmi alkotásai közé. Kerettörténettel, vagy anélkül. Az ember ösztönösen tanulta meg ábrázolni a tény, hogy erőszakos teremtmény. És a háborúk adatszerű leírásai után nem is történetelt másként, mint hogy a nagy események leírásai ékkövei legyenek az elkövetkező irodalmaknak.

A mai időkben nem kell az embernek megerőltetnie magát ahhoz, hogy észrevegye, milyen erőszakkal teli világban él. Elég, ha kinyit egy újságot, bekapcsolja a tévét, leül az internet mellé, vagy csak kinéz az ablakon... Közvetve vagy

LOVÁSZ ANDREA (1975, Pozsony, Szlovákia) a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem kulturológia szakán végzett. Szülővárosában él, bérszámfejtőként dolgozik. Néhány rövidprózája antológiában és folyóiratokban jelent meg.

közvetlenül az erőszak jelentős mértékben határozza meg életünket. Arról, hogy miért vált az emberi lény egyéb tulajdonságok mellett erőszakossá is, sokat lehetne elmélkedni. A cél most azonban nem ezen okok keresése és megtalálása. Az *Iliász* és *Roland-ének* két különböző korban született meghatározó irodalmi alkotás. Mindkét mű történetét egy háború kísérte végig. Az út, mely elvezette az embert e történetek megalkotásáig, talán érzékeltetni tudja az erőszak mindenkori jelenlétét.

Agresszió és erőszak – jelentésében két szorosan összefüggő kulcsszó, melyeket gyakran egymás szinonimájaként használnak. Míg azonban az agresszió inkább természetinek, természettudományi kötődésűnek mondható, az erőszak határozottan

társadalmi és szociokulturális jelenség, melynek valamilyen szintű elfogadását vagy el nem fogadását az egyes kultúrák, társadalmak határozzák meg. A mai legitim erőszakkiélés legelterjedtebb formája a medialisztált erőszak, vagyis az erőszakos filmek, képregények, kiadványok, számítógépes játékok formájában megjelentetett mesterséges erőszak. Megkérdőjelezett szükségességét a megszámlálhatatlanul sok termék cáfolhatná meg. De választ a miértekre hosszú elmélkedés után sem kaphatnánk. Tény azonban, az erőszak ilyen fajta ábrázolása nem új keletű, nem a modern kor találta fel. Az idő előrehaladtával csak a lehetőségek változtak.

Ahhoz, hogy megérthessük az ókori görögök kultúráját és annak kifejezési módját, szükséges ismernünk a kort, melyben éltek, de még inkább szükséges ismernünk mitológiájukat, amely beáramlott életük minden területére. Vallásukról és isteneikről sokat megtudhatunk Homérosz két nagy alkotásából, az *Iliászból* és *Odüsszeiából*, valamint Hésziodosz műveiből, a *Munkák és napokból* és a *Teogóniából* (Istenek születése). A leginkább Homérosz epikájából megismert „Olümposzi vallás” viszont nem azonos teljes mértékben a görög vallással. Az alsóbb néprétegeket kevés szellemi kapocs fűzte az arisztokratikus isteni felfogás elképzeléséhez. Ők nem a legfőbb istentől, Zeustól és társaitól várták a segítséget, támogatást. Sokkal inkább azoktól az istenektől, amelyek a földművelés, szőlőtermesztés, állattenyésztés vagy a kézműves munka patrónusai voltak. Ezek az emberek a megélhetésükért imádkoztak hozzájuk, s valószínűleg nagyon messze álltak attól, hogy egyáltalán eszükbe jusson a királyaik és nemes feljebbvalóik isteneitől kérni valamit. A legtöbb nagy irodalmi alkotást nem a nép mítoszai ihlették.

A görög istenek rugalmasak voltak, nem földhözragadtak, s az idő múlásával változhattak is. Köztudott, hogy ezek az istenek antropomorf tulajdonságokkal rendelkeztek, amiből egyértelműen lehet következtetni emberi agyból való származásukra. Nem a mitológia mondja el, hogyan keletkezett a világ és az ember, éppen ellenkezőleg, az ember mesél önmagáról rajtuk keresztül. Az isteneket felruházva saját emberi tulajdonságaival, saját külsejével alkotja meg azokat a történeteket, amelyeket emberi mivoltából átélhet bárki. Ha nem is olyan eltúlzott formában, ahogy azt előadták. Mert bárki szerethetett, gyűlölhett és szeretett és gyűlölt is olyannyira, hogy akármit meg-

tett volna azért, hogy ezeket az érzéseket valamilyen formában kifejezze. Hogy az embernek miért volt szüksége arra, hogy isteneket alkosson magának, kérdéses. Talán csak kibúvót keresett magának a felelősség alól. Mert ha ráfogott valamit az isten akaratára, máris elhárította azt. Talán uralkodni vágyott, talán szeretni és gyűlölni jobban, mint megtehetette, vagy talán csak felnagyítani kicsit önmagát, s magasztalni tetteit, mint ahogy magasztalta később az istenek és hősök cselekedeteit is. Ki tudja? De akárhogy is volt, alaposan kiélhette fantáziáját, ami tudjuk, végtelenül nagy.

Ha végigkísérjük a világ és az istenek születését, erőszakos cselekedetek sokaságának lehetünk tanúi. A hosszú úton, míg eljutottak a hierarchikus rendszer megállapodásáig, számtalan harcot folytattak egymással, és számtalan gonosz tettet követtek el egymás ellen hatalmi vágytól hajtva és félelemtől szülve. S mivel tulajdonságaik emberiek voltak, épp annyira elnézhetővé tették ezáltal az ember cselekedeteit is, mint saját magukét. Nem mindig büntették meg tehát azt, akit meg kellett volna, míg más nagyobb büntetést kapott a kelleténél. Ez igazságtalan volt, s az igazságtalanság érzése viszályt szül. A viszályból harcok keletkeznek, a harcokból háborúk.

Az embernek szüksége volt már az ókori Görögországban is arra, hogy hőseket alkosson magának, akik emberfeletti erővel küzdenek meg különféle szörnyekkel és gonosz zsar-

nokokkal másokért vagy önmagukért, s hogy megvédjék azt, ami az ógörög arisztokráta számára az egyik legfontosabb dolog volt, a becsületüket. A szörnyek mindig nem létező teremtmények voltak, amelyek a legkülönfélébb formákat jelenítették meg. Ilyen volt a krétai Mínosz király labirintusába zárt félig bika, félig emberi lény, a Minotaurusz. Mínosz, miután győzedelmeskedett Athénnal vívott háborújában, adóként minden kilencedik évben hét ifjú athénit követelt áldozatként a Minotaurusznak. A szörnytől hősies küzdelemben Thészeusz szabadította meg az athéni népet, akit a város megalapítójaként emlegettek csak ezután. Héraklész, hogy megtisztuljon bűnétől, miután Héra által előidézett örületében lemészárolta saját három és testvére két gyerekeit, Apollón tizenkét feledatot rótt ki rá. Egyebek mellett meg kellett ölnie a keménybőrű oroszlánt, amely Nemea városát terrorizálta, Hydrát, a kilencfejű vízi kígyót, az emberevő vaskarmú és vasszárnyú madarat, Diomédész emberi hússal etetett kancáit, valamint Kerberoszt, a háromfejű kutyát, amely az alvilág kapuját őrizte. Héraklész természetesen összes kirótt feladatát elvégezte, megerősítve ezzel még inkább előre megjósolt nagyságát és erejét. De a hősök nemcsak képtelen-nél képtelenebb lényekkel küzdöttek meg, hanem emberekkel is, akik gonoszak és kegyetlenek voltak. Olyannyira, hogy mit sem számított nekik egy élet kioltása akár pusztán csak kedvtelésből. Uralkodtak a népen és rendszerint keménykezű harcos királyok voltak, akiknek harciassága messze földön híres volt és rettegett. Héraklész mindamelllett, hogy életeket mentett meg, a saját becsületére is nagyon ügyelt. Miután Laomedón trójai király jutalmát visszautasította, amiért megmentette lányát a tengeri szörnytől, elfoglalta a várost, a királyt pedig megölte. Mindezt azért, mert foltot ejtett a becsületén és csak így érezhette kiegyenlítettnek a számlát. A szemet szemért, fogat fogért hozzáállás többszörösen eltulozva működött a görög mitológiában.

Az ókori görög mítoszok világa gazdag és színes fantáziával mesél olyan dolgokról, amelyek nem történtek és nem is történhettek meg. A mítoszok kitalált mesék, amelyeket előszerezettel adtak elő évszázadokon keresztül olyan énekmondók, akiknek a neve egyáltalán nem, vagy csak későbbi feljegyzésekből maradt fenn. Voltak azonban olyan mítoszok is, amelyek valós történeteken alapultak, s olyan előadók, akiknek nevét még évezredekkel később is ismeri a világ. A legismer-

tebb énekmondó Homérosz, s a legismertebb műve a Trójai mondakörből való *Iliász* és *Odüsszeia*.

Az *Iliász* a tíz évig tartó ostrom vége felé járó ötvenkét napot meséli el, ám az előzmények évekre nyúlnak vissza, amikor a nagy görög hős, Akhilleusz még a világon sem volt. Zeusz és Poszeidón is szerette volna megszerezni magának Thétiszt, a tengeri istennőt. Miután azonban tudomást szereztek Prométheusz jóslatáról, mely szerint Thétisz fia felülkerekedik apján, saját érdekükben egy halandó királyt, Péleuszt választották neki férjül. Ő lett Akhilleusz apja. Nagy esküvőt szerveztek tiszteletükre, ahová mindenkit meghívtak, aki számított isteni körökben, kivéve Ériszt, a viszály istennőjét. Úgy tűnik, ezt az alkalmat igazán nagy dolognak tartották, mert mindenképpen el szereték volna kerülni az egyébként szokásos bonyodalmakat. Csakhogy Érisz kizárásával épp ellenkezőleg történtek a dolgok. Egy olyan folyamatot indítottak el, amely Trója pusztulásához vezetett. Ériszt megsértették, s bosszúból egy aranyalmát gurított Héra, Athéné és Aphrodité közé, miközben csak ennyit mondott: a legszebbnek! Érisz végül mégiscsak elérte küldetését, viszályt szított. A három istennő mindegyike magának szerette volna az almát, de hosszú viaskodás után sem jutottak semmire. Végül aztán Zeuszhoz fordultak, döntsön ő. De mivel a legfőbb isten nem akart két istennővel haragban lenni, ha az egyiknek odaadja az almát, egy ezt elkerülendő ötlete támadt. Elküldte Hermészt, vigye el Hérát, Athénét és

Aphroditét Ida hegyére az almával együtt. Él ott egy pásztor, Parisz, döntse el ő a vitát.

Parisz nem egyszerű pásztor volt, hanem a trójai király, Priamosz és felesége, Hekabé fia. Amikor meg kellett születnie, anyja égő fáklyát látott álmában, ami felgyújtotta a várost. A jós ezt úgy magyarázta, hogy az újszülött gyermek a város pusztulását okozza majd. Priamosz elvitette hát a fiút Ida hegyére, ahol az állatok elesége kellett volna hogy legyen. Ám egy anyamedve vigyázott rá addig, míg pásztorok magukhoz nem vették és felnevelték. Parisz egyszerű életet élt, míg Hermész meg nem jelent nála a három istennővel, hogy válassza ki közülük a legszebbet. Mivel ez Zeusz parancsa volt, nem mondhatott nemet. Mindhárom istennőt szépnak találta. Nem tudott dönteni, mígnem azok el nem kezdték befolyásolni őt különféle ígéreteikkel. Héra Ázsia fölötti uralmat ajánlott neki az almáért cserébe, Athéné nyereséget minden háborúban, Aphrodité pedig a legszebb nőt feleségnek. Parisz igényeinek megfelelően döntött. Uralkodni nem akart és háborús hírnevet sem, de egy feleség, aki ráadásul a legszebb is, hízogó volt számára. Az almát Aphroditének adta.

Azokban az időkben Helénét, a spártai király, Meneláosz feleségét tartották a legszebb nőnek. Heléné Zeusz és Léda lánya volt, s boldog házasságban élt Meneláossal. Arról, hogy milyen döntés született Ida hegyén, mit sem tudott. Parisz időközben eljutott Trójába, ahol éppen az ő tiszteletére rendezett ünnepi játékokat Priamosz király, mivel ennyi idő elteltével sem szüntenek meg bánkódni eldobott fiuk után. Parisz úgy döntött, jelentkezik a versenyre, s ekkor Kasszandra, a híres jósnő felismerte. S bár óva intette a szülőket attól, hogy visszafogadják őt, azok mégis örömmel vezették be kastélyukba. Csak ezután lépett színre Aphrodité, hogy teljesítse ígését. Szerelmi vágyat ébresztett Pariszban, amikor az Meneláosznál járt vendégségében Spártában, s azonnal beleszeretett Helénébe. Később kihasználva a király távollétét, magával vitte őt Trójába. Egyes állítások szerint Heléné önszántából ment, mások szerint viszont, amit Meneláosz is erősen hangsúlyozott, Parisz elrabolta feleségét nagy királyi kincsekkel együtt. Akárhogy is volt azonban, Parisz a spártai király vendégszeretetével visszaélve becsületét sértette meg, amit Meneláosz egyértelműen nem hagyhatott annyiban. Először azonban mégis békésen kívánta megoldani a dolgot.

Odüsszeusz kíséretében Trójába ment, hogy visszakövetelje azt, ami az övé, de Parisz csak a kincseket lett volna hajlandó visszaadni, Helénét nem. Priamosz kiállt fia döntése mellett, ha egyet nem is értett vele. Meneláosz háborúval fenyegetőzött, s a fenyegetést tett követte. Bátyjához, a műkénéi királyhoz fordult segítségért. Agamemnón felszólította az akháj királyokat, álljanak melléjük. S mivel a becsület megvédése mellett hatalmas háborús zsákmányról is szó volt, amivel Trója rendelkezett, a görögök addig soha nem látott hadsereget állítottak szembe a várossal. Trója elszántan védte magát, a görögök pedig a város előtt vertek tábor. Ez a felállás nem változott közel tíz évig.

Homérosz az *Iliás*ban nem foglalkozott különösképpen az előzményekkel és nem foglalkozott a tízévi végeláthatatlan harci állapottal sem. Az *Iliás* akkor kezdődik, amikor már közel a végkifejlet – Akhilleusz mindent elsöprő haragjának kiváltó okával. Agamemnón, hogy véget vessen a görög sereget sújtó dögvésznek, melyet Apollón küldött rájuk, visszaszolgáltatja apjának az elorozott leányt. De hogy mégse maradjon zsákmány nélkül, Akhilleusz rabszolganőjét, Bríszeiészt sajátítja ki magának. Ezzel a tettevel oly mélyre gázolt a nagy görög hős becsületébe, hogy az bosszúból elhatárolta magát a harcoktól, alaposan csökkentve ezzel a görög sereg önbizalmát, de ugyanannyira növelve a trójaiakét.

Ám Pariszban feltámadt a lelkiismeret. Elvégre az egész háborúnak elin-

dítója volt. Egyezséget kötöttek, hogy míg az összes akháj és trósz leteszi a fegyvert, ő meg Meneláosz megküzd egymással Helénéért és a vele együtt elhozott kincsért. A trószok és akhajok meg barátságot kötnek és véget vetnek a harcoknak, bármelyikük is győz. Mikor azonban Meneláosz már győzelemre állt, Aphrodité közbelépett és kiemelte az általa kedvelt Pariszt a halál torkából. A küzdelmet annak ellenére, hogy senki sem halt meg, a spártai király nyerte, s az egyezés értelmében követelte a jussát. Eközben Ida hegyén az istenek mély tanakodásban voltak. Zeusz töprengett, harcot ébresszen-e, vagy szövetséget kössen. De mielőtt bármi döntést hozott volna, akár a béke érdekében, amerre hajlott, Héra és Athéné határozottan elutasították a háború befejezését. E két istennő haragja Parisz, s ezáltal Trója irányába végtelenül nagy volt. Nem nyugodhattak addig, míg nem tudhatták biztosnak a város s Priamosz király összes fiának elését. Zeusz pedig, úgy tűnt, könnyen meggyőzhető, hiába istenek és emberek atyja. Hiszen nem sokkal előtte még olyan határozatot hozott, miszerint büntetni fogja a görög sereget Akhilleusz becsületsértése miatt, amelyet Agamemnón követett el ellene. Ekkor Zeusz parancsára Athéné csellel rászedte Pandarosz trójai harcost, hogy nyilával célozza meg Meneláoszt. De hogy meg ne ölje, arról is gondoskodott. A nyílvevőt félreterelve csak sebet ejtett Meneláosz testén.

Mi kell egy háborúhoz? Miféle hozzáállása az embernek, amely hosszú évekre szól? Elhivatottság, szenvedély, bátorság és nem az a harci ösztön, amely ősidőktől fogva meghatározza az emberiségnek erőszakkielési oldalát. Tény, erőszakos tettet nem mindig önszántából vagy jókedvében követ el az ember. Háborúba se megy mindig azért, mert kifejezetten azt akarja. De az erőszakos tettek ábrázolása mindig tudatos. Legyen az barlangrajz, festmény, szoborkompozíció, irodalmi alkotás, mozifilm, bármilyen célzattal történjék is. Ugyanúgy tudatos az egyes kultúrák, társadalmak, a régi városállamok általános nevelési módszere, amely a legmagasabb szinten elfogadott erkölcsök irányába tereli polgárait.

A háború mindig a férfiak „kiváltsága” volt. Ebből adódóan hősöké is ők váltak, miután véghezvittek nagy tetteket, vagy meghaltak csatamezőn életüket féltve vagy nem féltve, ahol valójában a döntő pillanatban már csak ez volt a tét. Egy hős fontos személyiség. Legyen kitalált vagy valós egyén,

s tettei akár túlzón előadottak, létezése közel oly szükséges, mint bármilyen más nevelő.

Homérosz spontán nyíltsággal adta elő a harci jeleneteket. Mindamellet tömör volt, egyszerű és rövid. Nem időzött sokáig, nem írta körül fölöslegesen a megemlített konkrét eseteket. Mintha csak egy gyors legyintéssel ennyit mondott volna, ez van és kész, minek erről többet beszélni? S valóban, ha egy dárda eltalál valakit az arcán, s orrán keresztül, nyelvét elvágva állánál jön ki újra, ugyan hogyan lehetne jobban fokozni az egyszerű ténynél? Homérosz mestere volt a harci jelenetek s az ezekből következő halálos sérülések leírásának. Ezekben nincs hiány az *Iliászb*an.

A szerencse hol a görög seregnek kedvezett, hol a trójaiaknak. Ez utóbbi Héra s Pallasz Athéné nehezen viselte. Olyannyira, hogy mikor Zeusz megtiltotta az összes istennek, hogy beleavatkozzon a háború menetébe, ők mégis megpróbáltak tenni valamit a görögök érdekében. Csakhogy Zeusz ígéretet tett Thétisnek. A görögöket nagy veszteség kellett érje, míg be nem teljesedik a sors, miszerint Akhilleusz újra harcba nem száll Patroklosz halála után. Hérának és Athénének ezt el kellett fogadnia.

Patroklosz Akhilleusz jó barátja volt, akit már enyhülő haragjában saját vértjével felruházva küldött csatába a trószokat elrettentően. Csakhogy Patroklosznak meg kellett hálnia azért, hogy Akhilleusz újra a harcok

mezejére lépjen. A trójaiakat visszaszorították, már meszszebb harcoltak a görög hajóktól. Apollón és Zeusz gondoskodott arról személyesen, hogy Patroklosz ott haljon meg. Leütötték fejről sisakját, vértjétől is megszabadították, s miután ily védtelen lett a csata közepén, mindjárt meg is sebesítették. Hektór csak ezután mérte rá a halálos szúrást. Ádáz küzdelem kezdődött ezután Patroklosz testéért. Hektór a vértjét akarta, amely valójában Akhilleuszé volt, az akhájok meg vissza kívánták vinni őt a hajókhoz, hogy ott majd méltón eltemessék, miközben hírnököt küldtek Akhilleuszhoz, hogy értesítsék őt Patroklosz haláláról. Szenvedett Akhilleusz a hírtől, s indult csatába máris nagy hévvel.

Bármily nagy hős is volt Hektór, a rettegés, amely Akhilleusz képében tombolva közelített, őt sem kerülte el. Menekülőre fogta a dolgot. Háromszor kerülték meg a várat így, űzve-menekülve. Athéné ekkor Hektór testvérének képében megjelent mellette, mint biztató a harcra és segítőtárs. Megállt hát a trójai hős, s mielőtt egymásnak estek volna, csak annyit kért Akhilleusztól, legyen a harcuk tisztességes, bármelyikük is esik el, a másik testét kiadja népének. Akhilleusz azonban őrült gyűlölettel szívében utasította ezt vissza, aztán elhajította gerelyét, s harcolni kezdtek. Hektór sorsa eddig tartott, ő ezért született. Akhilleusz átszúrta lándzsáját nyakán, ahol már nem volt vért, s a halódó férfi még utolsó szavaival is arra kérte a görög hőst, adja ki tetemét, ne hagyja, hogy kuttyák falják fel tisztos máglya helyett, de Akhilleusz hajthatatlan volt. Miután Hektór meghalt, a testét körülálló akhájok közelebb jöttek hozzá, s nem akadt, ki sebet ne ejtett volna rajta. Akhilleusznak azonban eszébe jutott Patroklosz, s Trója kapui helyett vissza, a hajókhoz indult seregével siratni és vigadni. Hektór testét csúfosan, két lábánál szekérhez kötözve húzta maga után.

Patrokloszt hatalmas máglyára rakták négy szép paripával, két ebbel és tizenkét lenyakazott ifjú trójaiával, míg Hektór teteme a porban hevert, s az ebek csak azért nem érintették, mert Aphrodité vigyázott teste épségére. Patroklosz tiszteletére versenyeket rendeztek a görögök maguk között, de Akhilleusz még mindig nem nyugodott meg. Túl nagy volt a távolság a gyász és az elégtételnek szánt bosszú között.

Apollón azonban a tizenkettedik hajnal után végre felszólt az istenek előtt Hektór érdekében, mert már nem tudta nézni, amit Akhilleusz a testével művelt. Rászedték előbb Thétiszt, s Thétisz Akhilleuszt, hogy váltság fejében adja ki Hektór holttestét. Hermész kíséretében nem más, mint maga Priamosz király jött el Akhilleuszhoz, s úgy meghatotta a hőst, hogy az vele együtt zokogott, s gondolkodás nélkül adta ki neki fia holttestét. Megegyeztek, hogy tizenegy napon át, míg Hektórt gyászolják, szüneteltetik a harcot. Priamosz hazavitte Hektór tetemét, ahol őt szépen eltemették. Az *Iliász* itt fejeződik be. A háború azonban még folyt tovább. Arról, hogy miként ért véget, legtöbbit Homérosz *Odüsszeiájából* tudhatunk meg, és olyan attikai tragédiákból, amelyek ebből merítettek példákat a nagyszabású emberi sorsok és megpróbáltatások ábrázolásához.

Hektór halála után Akhilleusz sorsa is beteljesedett. Parisz Apollón vezérelte nyílve szeje sebezte meg az egyetlen helyen a testén, ami nem volt védett, a sarkán. Egy görög jós azt állította, Trója addig nem fog elesni, míg Akhilleusz fia, Neoptolemusz nem csatlakozik a háborúhoz. Odüsszeusz könnyen meggyőzte a fiataalt erről. A görögök cselhez folyamodtak. Tízéves táborukat felverték, s hajóikkal elindultak a tenger felé. Csak egy kémet hagytak hátra, aki arról informálta a trójaiakat, hogy a görögök feladva a háborút egy hatalmas falovat hagytak itt a békekötés jeléül, ajándékként. A nagy vigadás után azonban, amit a trójaiak csaptak a nyere-

ség hitében, a görög katonák előmászta a falból, kinyitották a kaput a már ott várakozó seregüknek, és elkezdődött a mészárlás. Kora reggelre a város elesett. Neoptolemusz személyesen ölte meg Priamosz királyt és az egyik forrás szerint ő volt az, aki Hektór kicsi fiát a trójai várfal tetejéről a mélybe vetette. A trósz vezérek közül Aineiász volt az egyedüli, aki túlélte a támadást és elmenekült. Trója elnéptelenedett és gyakorlatilag megszűnt létezni. A görög hősök és vezérek, miután szétosztották egymás között a zsákmányokat, elindultak hazafelé. Ám közülük csak keveseknek adta meg a sors, hogy valaha haza is érjenek. De ez már más történet...

Egy háború mindig okot ad arra, hogy beszéljenek róla, miután véget ért. Van, aki tényeket közölve emlékezik, van, aki képeket ragad ki, egy-egy pillanatot idéz fel, míg más hosszú cselekménysoron tűnődve el, mély lelkivilágok szakértőjeként mesél oly áhíttal, hogy bárkit magával ragad érzéseiben. Teljen el egy év, húsz, több száz vagy kétezer esztendő. Pedig mit számít ma már egy olyan esemény, amely régen a feledésen túl történt? Miért érinti meg mégis a mai olvasót egy ókori mű?

Minden alkotás egyfajta bizonyítéka korának, annak, ahogy azt akkor látta, látni szeretne volna valaki. Az *Iliász* egy nagyszabású ókori hősköltemény, melynek célközönsége az ógörög arisztokrácia volt, egyértelmű alapokon épült hierarchikus rendszerével. A mindenható és megváltoztathatatlan Sors jelentős szerepet kapott a cselekmények előrehaladásában, a hősök gondolkodásában és tetteiben, valamint az istenek beleavatkozásának mértékében. Homérosz remekművet alkotott nagy egészében és apró, már-már jelentéktelen darabjaiban egyaránt, odafigyelve olyan villanásnyi hősökre is, akiknek szerepe csupán az épp lesújtó halál volt. Homérosz senkit nem kímélt a dárdák életől. Hidegen és nyersen írt le minden szúrt sebet, mint amilyen hideg és nyers a valóságban volt. Éppúgy minden harci jelenet – rövid és gyors, mint az élet maga.

A középkor kezdetéről megoszlanak az állítások, de általánosan a Nyugat-Római Birodalom megszűnésének dátumához kötik. Első szakasza az úgynevezett sötét középkor, amelyet az írott források hiánya miatt hívnak így. Ezek az évszázadok homályosnak, „sötétnek” látszanak, olyan érzést keltve, mint ha az első évezred második felében nem történt volna semmi

elmítésre méltó. Azonban ez minden bizonnyal nem igaz. Új államok alakultak, az egyház igyekezett megerősíteni hatalmát és befolyását, kolostorok épültek, melyek a kultúra központjává váltak, és a latin liturgiai nyelvet az írásművekben fokozatosan kezdte felváltani a népek, nemzetek nyelve. Elkezdődött a keresztes háborúk sorozata elsősorban az Európába beáramlott arabok ellen – ezt már a kereszténység virágkorának szokás nevezni. Megkezdődtek az eretneküldözések is, amelyeknek értelmében az egyház máglyára vetette mindazokat az egyéneket és csoportosulások tagjait, akiket a hivatalosan elfogadott keresztény hit ellenségének tartottak. Az erőszak a középkort is végigkísérte a történelem skáláján.

A középkor nagy ideálja a lovagi élet volt. A lovag legalapvetőbb vonásai közé tartozik a vallásosság és Isten szolgálata. Jellemző tulajdonságai a bátorság, vitézi becsület, vidámság, gavalléroság, a legnagyobb lovagi elvárás pedig az udvariasság volt. Csakúgy, mint ahogy az antik világ mítoszai, eposzai az arisztokráciának szóltak, a lovagi epika is a főúri udvar kiváltsága volt. Csak míg az ókori nemesség nem megszabott életvitele elől menekült hőseinek világába, a középkori udvar embere zárt formavilágából fordult az irodalomban kialakított idealizált életstílus felé. A középkori arisztokrácia élete nem egyezett meg a lovagok világával, amely nem volt más, mint vágyott álmkép. A bezártság és szűkreszabottság különös dolgokat hozhat ki az emberből. Általában olyan fantáziadús

képeket alkot magának, melyeknek a valós élethez vajmi kevés közük van és naivan egyediek, már-már mesevilágot idézők. A mesékben pedig minden lehetséges. Ott a halál sem csak úgy jó. A halálnak jelentése van, bármint is éri az embert.

A középkori nemesség példaképe volt a lovag és a vitéz. A lovagi eposz olvasásra és felolvasásra szánt könyv volt, míg a vitézi ének szájhagyományként élő mondák alapján éneklés céljára keletkezett. A lovagok és vitézek minden jó tulajdonosságuk mellett harcokban és háborúban vívtak ki maguknak elismerést, ahol általában végzetüket is lelték. Történetük olvasása vagy hallgatása közben az ember teljes mértékben átélhette minden tettét, azonosulhatott vele, ami elégtétellel töltötte el. A lovagi élethez elengedhetetlenül hozzátartozott a kaland, ami a sors kihívója. Az Artus-mondakör hősei gyakran kifejezetten e célból indultak útnak. A kalandkeresés életvitelük legfontosabb része, melynek során olyan helyzetekbe kerülnek, ahol harci kedvük csak előnyükre válik.

A francia *chanson de geste*-ek vitézi énekek formájában kerültek kifejezésre. A legrégebb ezek közül a *Roland-ének*. Mint ahogy az ókori epika Homérosszal kezdődik, a franciák nemzeti eposza is úttörőnek számít a vitézi énekek között. A területhódítás mellett legfontosabb célja a kereszténység igazának bizonyítása. A frank vitézek harci jelszava az Örömhegye, mely a jeruzsálemi Golgotára utal. Az út, melyen Jézus végigment, a szenvedést és a szenvedés utáni megváltást jelképezi. A harcba induló katonák is ezért vállalják az összes szenvedést, ettől remélik a földöntúli jutalmat, a Paradicsomot.

A *Roland-ének* történelmi hátterét 778-ban kell keresni. Nagy Károly fiatal frank király hadjáratot vezetett Hispániába a zaragozai emír oldalán, aki segítséget kért a córdobai kalifa ellen. Mór források szerint Zaragozánál azonban valamiféle árulás történt és a segítségkérők szembefordultak a frankokkal, akiknek nem volt más választásuk, mint visszafordulni. A sereg utócsapatát azonban baszk őslakosok a ronszeváli szorosnál bekerítették és leölték. Itt vesztette életét Hruotlandus őrgróf is, egyes források szerint a király unokaöccse, akinek hősi tettei szolgálták a *Roland-ének* alapjául.

Az eposz vitézei csak a harcnak éltek, emberfölötti nagyságúak voltak, keresztények és romantikusak. Mértéktelen hősie-

séggel szálltak szembe sorsukkal. Nem a zsákmányért és nem csupán a harci dicsőségért küzdöttek, hanem hűséggel Istenért, a királyért és az országért.

Fontosak voltak az ilyen jellegű énekek túlzó szenvedélyükkel. Mint későbbi korokat idéző regrutadalokat adták elő őket, biztatva a harcba induló katonákat, erőt adva nekik, példaértéket mutatva, kitartást sugallva és nem utolsósorban intve őket a rájuk váró kín és szenvedés elviselésére, mely után elérkezik a megváltó halál. A kereszténység útja volt ez. Jézusé.

A *Roland-ének* történetének nem volt közvetlen kiváló előzménye. Egy évek óta tartó hadiállapot egy csatáját meséli el. Az eposz célja Roland piedesztálra emelése volt, másodsorban, de nem alsóbbrendűen a kereszténység mindenekfeletti állásának megerősítése.

A történet a szaragosszai király, Marszil kétségbeesésével kezdődik. Hét éve dült már ez a háború hispán földön a szaracénok és frankok között. Marszil király gyengének érezve seregét tanácsot kért bölcseitől, mitévő legyen, hogy ne pusztuljon, vagy ne érje szégyen ebben a háborúban. Az az ötletük támadt, hogy elhítetik behódoltságukat Nagy Károly királlyal, s azt üzenik neki, hogy ha visszatér hazájába, Marszil megtér a keresztény hitre, s alattvalója lesz. Ajándékokkal és túsokkal nyomatékolnák üzenetüket.

Károly, aki szintén fáradtnak érezte magát már ettől a háborútól, össze-

hívta báróit, grófjait, hogy megbeszélje velük a dolgot. Miután elmondta Marszil üzenetét, Roland gróf, Károly unokaöccse arra próbálta felhívni a figyelmet, hogy nem hihetnek a szaracén királynak, hiszen nem ez lett volna az első eset, amikor megígért valamit, de mégsem teljesítette azt. Roland a háború mellett volt, de mostohaapja, Ganelon ellene szólt. S miután a bölcs Najmon herceg is neki adott igazat, miszerint el kell fogadni Marszil ajánlatát, a frank nép rábólintott. Már csak a követet kellett kiválasztani, aki elvinné döntésüknek hírét. Roland rögtön jelentkezett, s Olivér, hű társa is, de Károly egyiküket sem volt hajlandó elküldeni azzal a tizenkét úrral együtt, akik serege legfontosabb tagjai voltak. Ekkor állt elő Roland azzal az ötlettel, hogy Ganelon menjen, aki ettől rettentő haragra gerjedt. Úgy fogta fel ezt, hogy Roland így kívánja vesztét, mert a küldetés nem volt veszélytelen. Magában bosszút esküdvé indult útnak, s ezzel olyan esemény sötét előfutárát vitte magával, ami szinte felfoghatatlanul lőtt túl az egyszerű bosszún. Ganelon gyűlöletes érzelmei voltak a történet mozgatórugói. Ezek nélkül Roland nem lett volna az, akivé végül is vált.

Ganelon Rolandot okolta és tette felelőssé mindenért. Elhítette a szaracénokkal, hogy halálával könnyűszerrel győzhetnek majd Károly felett, akit unokaöccse elvesztése elgyengít és elveszi a kedvét a további harctól. Egyezséget kötöttek hát. Ellátták Ganelont rengeteg ajándékkal számukra kedvező tetteért, s ő hamis hírrel tért vissza a frank királyhoz. Azt állította, Marszil megadta magát, aminek az általa küldött negyven rab adhatta hitelét. Vissza lehet térni Frankországba, a háborúnak vége. Károly nem kételkedett Ganelon szavában. Gondolkodás nélkül verték fel táborukat, és hosszú idő után végre elindulhattak haza. Ezután következett Ganelon árulásának és bosszújának lényege. Marszillal úgy egyeztek meg, hogy miután Károly elhagyja táborát, jelentős fölényrel ők az utóhadra támadnak. Csak azt kellett elérnie, hogy ennek az utóhadnak Roland legyen a vezére Olivérrel és tizenkét úrral az oldalán. Roland, mindazok mellett, hogy hű alattvalóként szolgálta királyát, heves vérmérsékletű volt. Ganelon javaslatát, hogy ő maradjon hátrvédnek, nem fogadta örömmel. Mégis, mikor Károly rászabta ezt a feladatot, gondolkodás nélkül fogadta el, de keményfejűen utasította vissza a király ajánlatát, hogy a sereg felét hátrahagyja neki.

Szétváltak hát. S bár azzal a jó érzéssel indult Károly hazafelé, hogy győzedelmeskedett, mégsem hagyta nyugodni egy vészjósló érzés, miszerint nincs minden rendben. Ganelonról álmódott ugyanis, ahogy lándzsáját kirántja kezei közül. Arról a Ganelonról, aki most utóhadba küldte szeretett unokaöccsét.

Marszil és serege nagy erővel készülődött a támadásra. Felpezsdült hangulatban szedtek össze tizenkét bárót a tizenkét frank úr ellen, miközben mindegyikük határozottan esküdött meg arra, hogy megöli Rolandot, amint útjába kerül.

Négyszázezren indultak húszezer ellen, s mikor megszólaltatták kürtjeiket, a környéket vad, mégis csodaszép csataszó harsogta be.

A Roland-énekben gyorsan peregnek az események. Az idő múlása valójában nem sokat számított. Költője, bárki is volt, nem húzta az időt. Szinte minden átmenet nélkül tért rá az eseményre, amit fontosnak tartott megemlíteni. A frank utóvéd hamar felismerte, mi vár rá. Olivér józan ésszel próbálta meggyőzni Rolandot arról, hogy fújja meg elefántcsont kürtjét segítségül híva Károlyt, miután pillantást vetett a közelgő szaracén seregre, de Roland hajthatatlan volt.

Egy volt csupán a fontos, a hű szolgálat, a nemes, vitézi lélek megtartása. Az elszámított, de hősiesség hozzáállás után a frank sereg leborulva gyónta meg bűneit a Paradicsomba jutásért, és készen álltak a biztos, de még nem

feladott halálra. A harc elkezdése után elszántan törtek előre, a tizenkét szaracén úrból tízet már az elején megöltek.

Csakhogy Marszil serege jóval nagyobb lélekszámú volt. Ezt a fölényt pedig a frankok nem győzhették. Hamarosan hullani kezdtek egyre többen, aminek látványa még Rolandot is annyira elcsüggesztette, hogy ő maga kívánta megfűjni kürtjét segítségül. Olivér haragosan ellenezte ezt Roland nem sokkal ezelőtti szavaival élve, s okolva őt lesújtó helyzetükért. De belátták mindjárt azt is, a kürtszó ezek után nem lenne más már, mint későn érkező segítség. Roland mégis megfűjta a kürtöt, s tudta, ha el is esik, Károly bosszút áll majd holtáért. Csakhogy a király nem fordult vissza az első kürtszó halatán. Ganelon próbálta őt meggyőzni arról, hogy visszatérni hasztalan, hiszen ismervén Roland keményfejű büszkeségét, ha csatában lenne, sosem fűjné meg a kürtöt, nehogy szégyen érje őt. De a kürtszó nem hagyott abba, s már mindenki számára nyilvánvaló volt, nagy a baj, s Ganelon árulóvá lett, akit majd meg kell büntetni ezért. Károly visszavezényelte egész seregét. A reménytelen csata pedig tovább dúlt Ronszeválnál.

Olivér halálos sebet kapott, de így sem hagyta diadalmaskodni az őt lesújtó szerezcent. Kardjával sisakján keresztül fejére vágva ölte meg őt.

Roland kétségbeesetten rohant társához, s mikor az elhomályosult tekintettel ellenségnek vélte, kardjával sisakjára suhintott. Csak miután Roland megszólalt, ismerte fel. Megbocsátották egymásnak minden bűnüket, mielőtt Olivér meghalt. De Roland nem búslakodhatott sokáig. Amikor körülnézett, már csak két frankot látott állva. Az egyiküket épp akkor sújtotta halálra az ellenség kardja. A másik, Türpin érsek is halálos sebet kapott hamarosan, s négy lándzsaszúrt sebbel testén vonszolta magát Roland felé.

Még így sem adta fel. S valójában erről szól minden. Küzdeni a végsőkig. Roland lován ülve nézett szembe bátran az ellenséggel, mellette már csak egy bajtársa állt. De oly meggyőző látványt nyújtott így, hogy a szaracén sereg rárontani nem mert, csupán lándzsáját vetni felé. Roland testét így nem érte seb, de lova holtan rogyott össze alatta. Mégis, a szaracének elmenekültek előle. Roland összeszedte a tizenkét úr holttes-

tét, az érsek elé vitte őket, s ő utolsó leheletével még megáldotta holtában mindet. Roland egyedül maradt. Haláltusáját a költő több versszakon keresztül írja le. Holtát közel érezvén, Roland egy domb tetejére ment, ahol márványkőre feküdve várta halála bekövetkeztét. Egy szaracén hosszabb ideje leste már őt, de csak így, szinte ájultában mert hozzá lépni, hogy kivegye kezéből híres kardját, de Roland kürtjével halálos sebet mért rá. Dürendálját ezután a kőre suhintotta, hogy senki ne orozhassa el tőle épen. De a kard nem törött el több ütéstől sem. Egy fenyőfa alá lépett hát, ahol teste alá téve kardját és kürtjét, fektében hazája felé nézhetett. Kesztyűjét az ég felé nyújtotta, ajánlva magát így az égnek, ahonnét Gábor angyal fogadta el tőle. És Roland meghalt. Amikor Károly seregével megérkezett a völgybe, élve már senkit nem találtak. Dühödten eredtek a már menekülő ellenség után, és lemészárolták őket mind egy szálig.

A *Roland-ének* nem ér véget Roland halálával. Egyes állítások szerint az ezután következő részt később csatolták a műhöz. Ebben Károly bosszút áll unokaöccse és a többi legyilkolt frank haláláért. A frank utóhad, majd az őket elpusztító szaracén sereg leigázása csak egy csata volt a Szaragosszáért vívott háborúban. S Ganelon bármennyire hangoztatta a háború végét, ha Marszil legyőzi a Roland vezette utóvédet, a kedélyeket még inkább felborzolták ennek elérésével. Ganelon mostohafia halálát kívánta, s nem átallotta ennek elérése érdekében feláldozni húszezer

frank katona életét. Gyűlölete óriási kellett legyen, ha képes volt ilyen tervet kiötleni. Az a vérfürdő, ami a ronszeváli völgyben fogadta a megérkező Károlyt és seregét, az a sok ezer megcsonkított, legyilkolt frank és pogány ember, akit ott találtak heverni szerteszét, felfoghatatlanul érzékeltetheti mértékét az őt ért sérelem bosszújának. Igen, a bosszú végtelenül nagy úr. Jogos, vagy jogtalan, olyan, mint egy bezárt kör.

Míg Károly a ronszeváli szorosnál halálukat lelt társaik temetésével foglalatoskodott, Marszil segítséget kapott Baligán emírtől, s nagy sereggel indult Károly felé. A frank király kiszedte Roland, Olivér és a tizenkét úr szívét, de balzsammal bekent testük hazaszállításával még várni kellett, hiszen előttük állt a nagy ütközet. Károlyt fájdalmában ért dühe megálíthatatlanná tette. Seregével elszántan harcolt a szaracénok ellen, csak hogy azok is elszántak voltak. Keservesen folyt a harc köztük, mígnem Károly és Baligán szemben nem találta magát egymással.

Nyilvánvaló volt, hogy ez a közelharc dönti el ennek a csatának s a háborúnak is a sorsát. Károlyt Gábor angyal szava mentette meg attól, hogy feladja a harcot, miután megsérült. Biztosan tudta már, hogy nem ő lesz az, aki elveszíti ezt a küzdelmet. Újult erővel vágott rá Baligánra, s az holtan esett össze. Károly oly hévvel tört előre ezután, hogy meg sem állt egészen Szaragosszáig. Marszil ennek láttán szörnyethalt, s Károly elfoglalta a várost. Mikor útnak indultak, hogy holtaikat hazavigyék, csak egy foglyot vittek magukkal, Marszil feleségét, Bramimundát. Ganelont nem egyértelmű döntéssel halálra ítélték árulása miatt azzal a harminc rokonával együtt, akik védeni próbálták őt. Egy párbajban dőlt el a sorsa, miszerint szörnyű kínban kell vesznie. Végtagjait négy felbőszült lóhoz kötötték, melyek aztán több darabra szakították.

Ezzel bevégeztetett Károly bosszúja Rolandért, s már csak egyetlen dolga volt hátra, hogy végleg győzelmet mondhasson magának ebben a háborúban, Bramimunda megkeresztelése. Am nyugodalomra mégsem lelhetett. Seregének összehívására intette Gábor angyal álmában, mert újabb várost kell megvédenie a pogányok ellen. A mű megalkotója Károly könynyes sóhajával ezen újabb teher ellen fejezte be gesztáját.

A *Roland-ének* a középkori irodalom egyik gyöngyszemének számít. Mesterien adja át a kor keresztény szellemét magukban hordozó lovagok s vitézek hősiességét az egyoldalúan igaz életfelfogás nyomatékával. Az olvasó magának érezheti Roland hűségét még akkor is, ha nem ért teljes mértékben egyet olykor eltúlzó hozzáállásával. Mert valóban, ha Olivér legelső kérésére megfújja a kürtöt segítségért, nem válik a ronszeváli szoros akkor, abban a csatában oly nagy vérfürdő helyszínévé. Legalábbis nem a frankok részéről. De megbocsátjuk neki ezt, hiszen hite őszinte volt. S amit tett, szívvel-lélekkel tette. Károlyt a mű nagyszívú emberként magasztalja. S az, hogy bosszút állt Rolandért, elégtétellel töltheti el az olvasót.

A *Roland-ének* egy kor háborújának csatáit meséli el, egy olyan háborúét, melyet rögtön követ egy másik. S noha ennek tudata lehangelő és fárasztó, mégis fennkölt érzést keltve olvasójában hűen adja át azt a világot, amelyet a középkor keresztény szellemű embere alkotott meg magának.

Az *Iliász* és a *Roland-ének* eseményeit nyomon követve, ha összehasonlítanánk e kétezer, illetve több száz évvel ezelőtt született történetet a mai kor mediatizált kalandos-háborús történeteivel, vajon mekkora lenne a különbség? Akkor az ókori és a középkori közönség kívánta az ilyen jellegű előadásokat énekmondóitól, színészeitől. Erre bizonyíték a megannyi mítosz, monda és népköltemény, melyet valaha megalkottak,

s amelyek később előadásra kerültek. Az ember ma is olvas kalandos-háborús történeteket, vagy azért ül le a tévéhez s a számítógép képernyője elé, azért megy el moziba, hogy megnézzen egyet-egyét a szinte megszámlálhatatlanul sok film közül. Persze, egy film és egy írásmű között nagy a különbség még akkor is, ha mondanivalójuk egy cél felé vezet – átadni az olvasónak és a közönségnek mindazt, amit megalkotójuk kifejezni kíván.

Egy műalkotást akkor lehet elemezni igazán, ha ismert a kor, amelyben született, és a körülmények, amelyek közrejátszottak létrejöttében. Vannak viszont olyan dolgok, melyek felülmúlhatják mindezt, és egy ma élő ember sem gondolná másképpen, mint ahogy azt a történelem folyamán tette bármelyik korban bármily más ember. Ezek az érzelmek és a tulajdonságok.

Az *Iliász* kétezer év után is leköti az emberek figyelmét. Annak ellenére, hogy a világ rengeteg változáson esett át ez idő alatt. Az általános emberi érdeklődés azonban nem sokat változott. Amikor egy művész nekilát, hogy megalkosson valamit, elsősorban a saját érzéseire hagyatkozik, melyeket valamely esemény fakasztott belőle. Egy mű érzelmi kifejezés, melyet bárki magáévá tehet. A festő lefesti a vérben úszó tetemetek az emlékezetes tömegmészárlás után, vagy megörökíti azt a pillanatot, mikor árulók alattvalók gyilkolják le uralkodójukat rimánkodó asszonya szeme láttára. Annál hatásosabb az alkotás, minél valóság-hűbben ábrázolja a megörökítésre szánt kegyetlen erőszakosságot. Az író nagyobb térrel rendelkezik.

Visszanyúlhat az események elé, magyarázatot adhat vagy kérdéseket tehet fel, körülírhat vagy rövidíthet, de a cél ugyanaz. A hatás. Kell, hogy az embert megérintse a megalkotott mű, s beleborzongjon, bármilyen formáját képviseli is a kultúrának. Mindenki tudja, hogy az életet épp úgy, ahogy végigkíséri a béke és a szeretet, végigkíséri az erőszak és az agresszió is. A szerelem könnyfakasztó kifejezése valójában csupán annyiban különbözik egy háborús csatajelenet leírásától, hogy másfajta tettét s érzelmét tárja fel az emberi léleknek. Mint ahogy a szerelem és szeretet öröme égbekiáltón kívánczik ki az emberből, a háború fájdalmát, a bosszú és harag ízét legalább ugyanilyen hévvel akarja a világ tudtára adni. A megalkotott művek emlékeztetőik az emberi mivolta, s arra, ami lenni szeretne az ember. Bármilyen korban él is.

Az erőszak meghatározó és erős jelenlét, amely úgy kíséri az emberiséget történelme folyamán, mint elengedhetetlen velejárója. Az, hogy az erőszak létezett már azelőtt is, hogy bárminemű bizonyítékul szolgáló nyomát hagyta volna ránk a múlt embere, valószínűsített tény. Homérosz nem az első volt, aki a kultúrán belül ábrázolta azt. Megelőzte őt számtalan neves ember, akik különféle formában örökítették meg mindazt, amit maguk körül láttak, s nagy hatást gyakorolt rájuk.

Homérosz és a *Roland-ének* megalkotója két különböző korban élt és alkotott. Két különböző szemléletet képviselte a világnak. Mégis, ha összehasonlítanánk azt, ahogy alkotásaikba belevitték az erőszakot, oly nagy különbséget nem találnánk. Hiszen a háború mindig háború volt, a harcok kegyetlenek és véresek. A kardok, dárdák, nyílvesszők egyforma sebeket ejtenek, bármilyen korban él is az ember. A két mű közötti különbség másutt keresendő. Abban az életfelfogásban és mondanivalóban, amit e két különböző kor kultúrája képvisel. Az *Iliász* hőseit és harcosait a kezdeti becsületvédelem túl a pusztaság képe hajtotta előre. Kikiáltani, elpusztítani az ellenséget, erről szólt minden, s az azt követő mindent túlszárnyaló elégedettségről, melyet hírhedt nagyságuk és hatalmuk újrabilizálásával értek így el. Mai szemmel az *Iliász* ezzel olyan érzést kelt, mintha történetének valójában nem is lett volna igazi célja. Hiába az ok, mely a háborút elindította, hiába a tíz évig tartó harci állapot s a végkifejlet. Az esemé-

nyek csak sodródtak a sors örvénylő ringásában. A Roland végső hőisességét megéneklő költeményben a harci jeleneteknek másodrangú szerep jutott, de mégsem elhanyagolandó. Roland és a többi harcos csatája a hazáról szólt, de még inkább a hit melletti kiállásról, melyet oly áhítattal kebelezett be a kor szelleme. A győzelem mögött, melynek elégtételt kellett volna jelentenie, mégis volt valami sötét és lehangoló. A tudat, hogy bár vége van, mégsem fejeződött be a harc. S talán nem is fog sosem. Ki tudja, lehet, mert Homérosz korában élt, s nem érte még az embert annyi erőszak, harc és háború, számára nem ez volt a meghatározó. Nem az számított, mi jön a pont után, hanem mi van addig. A Roland-kori ember ellenben csüggedten s bizonytalanul tekingett a jövő felé, érezvén: ami biztosnak tűnik, az sem okvetlen az. Azóta eltelt ezer év. Mennyiben változott ez idő alatt az ember a számtalan harc és háború után?

Erőszak nem csak háborúban van. Felsorolni is kevés lenne az emberek azon tetteit, melyeket erőszak szült. Bármilyen okból, bármilyen cézzal. Az *Íliász* és a *Roland-éne*k bemutatása valójában csupán érzékeltet, alátámaszt egy elméletet, miszerint az erőszak nem korhoz kötött, hanem felette átívelő jelenség. Az, hogy az ember mit tűr meg, mit vár, s mit ítél el, a társadalmak kultúrájától függ, bármilyen korban legyen is. Az erőszakot nem az ember találta fel, mert vele együtt született. Mindennemű ábrázolása a kultúrán belül elkerülhetetlen volt és mindig is az lesz.

„Mindenkor akármit merhettek költők, s festők, megvolt a joguk rá.”
(Horatius: *Ars Poetica*, 9–10.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

DEVECSERI GÁBOR (1984): *Iliász*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, ISBN 963 15 2558 9

RAJNAVÖLGYI GÉZA (1996): *Roland-éne*k, *ófrancia históriás éne*k egy oxfordi kéziratból. Budapest: Eötvös József Kiadó, ISBN 963 9024 09 0

SZERB ANTAL (1941): *A világirodalom története*. Budapest: Magvető

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE (1995): *Görög regék*. Budapest: Lord

Mytológia – bohovia, hrdinovia, mýty. Bratislava: Slovart (2007), ISBN 978-80-8085-128-6

Varietas delectat, Latin mondások. Budapest: General Press (1993)

Internetes források

Erőszak – *Wikipedia*, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Er%C5%91szak> (15.4.2008)

Középkor – *Wikipedia*, <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%A9pkor> (13.12.2007)

SZABÓ JÁNOS: Erkölc és erkölcstelenség a háborúban – *Az erkölcsi tematika indokolt-sága*, <http://www.epa.oszk.hu/00000/00018/00023/05.html> (15.4.2008)

TÓTH PÉTER: *A médiahatás-kutatás problémái: az agresszió és erőszak reconceptualizálása*, http://www.mediakutato.hu/cikk/2007_04_tel/05_mediahatas_eroszak/01.html (15.4.2008)